

ДРАГАН Б. ЂУКАНОВИЋ
МИЛОВАН ЈОВАНОВИЋ

МЕЂУЕТНИЧКЕ ТЕНЗИЈЕ НА ЗАПАДНОМ БАЛКАНУ И ДАЉИ ТОК ЕВРОПСКИХ ИНТЕГРАЦИЈА РЕГИОНА *

Уводне напомене

Иако су сукоби на тлу бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије окончани крајем 90-их година протеклог века, постоје бројне и латентне тензије везане за положај појединих етничких заједница и статус одређених ентитета. Етнонационална хомогенизација, која је пратила и драстичну измену етничке структуре, резултирала је формирањем нових националних држава, у којима у првом постконфликтном периоду није била осигурана заштита припадника свих етничких заједница. (Ђукановић, 2007а: 78-90)

Тако је у Словенији дошло до суштинског занемаривања права припадника српске, хрватске и бошњачке заједнице, чији статус уопште није регулисан. (Ђукановић, 2007б: 367-377) Слично је и са положајем Срба у Републици Хрватској, који су након укидања статуса конститутивног нартода доживели и масовни егзодус током 1995. године. (Јармаз, Динић, Вулетин, Премовић, Антић, 2011: 8-11) У Босни и Херцеговини је, са друге стране, дошло до дугорочне и дубоке поделе ове некадашње најмултиетничкије републике бивше Југославије, и која је данас *де факто* нефункционални државни спој три моноетничке територије (бошњачке, српске и хрватске). У Македонији је, такође, дошло до значајних промена у периоду након стицања независности крајем 1991. године. Аспирације локалног албанског становништва су тренутно везане за суштинску федерализацију Македоније, којом би се ова држава поделила на две моноетничке целине – албанску Западну Македонију и остатак земље доминантно настањен Македонцима.

* Рад је реализован у оквиру пројекта „Србија у савременим међународним интегративним процесима – спољнополитички, међународни, економски, правни и безбедносни аспекти” Министарства просвете, науке и технолошког развоја, бр. ОI179023 и пројекта „Утицај политике условљавања ЕУ на права и заштиту мањина у Словачкој и Србији”, који се 2012. и 2013. године реализује уз подршку Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије и Министарства просвете Републике Словачке.

Истовремено, инсистирање међународне заједнице, односно њених водећих актера (Сједињене Америчке Државе и Европска унија) да се призна једнострано проглашена независност Косова, као и да се очува у потпуности целовитост овог ентитета под међународним протекторатом у оквирима граница некадашње Социјалистичке Аутономне Покрајине Косово резултирала је тиме да се север ове територије, доминантно настањен Србима, „интегрише” у правни, политички и безбедносни систем институција из Приштине.¹ У оквиру Републике Србије постоје бројне аспирације бошњачких политичких партија за стварањем аутономије региона Санџак/Рашка област, које каналишу две од три водеће партије Бошњака – Странка демократске акције Санџака (СДА) и Бошњачка демократска заједница (БДЗ). Иако представници власти у Београду, као и водећи чиниоци међународне заједнице инсистирају да је бошњачко питање у Србији доминантно везано за стање људских права, а не за формирање посебне територијалне аутономије, поједине политичке партије у овом делу земље инсистирају на преобликовању политичког система Србије и формирање посебне административне целине са центром у Новом Пазару.² Са друге стране, лидери албанских политичких партија са југа Србије (Прешево и Бујановац) инсистирају на реципрочној заштити њихових права као што је то случај са правима Срба на Косову.³ И ове идеје могу утицати на дестабилизацију прилика у овом делу Србије. Односи између власти у Београду и покрајинских власти у Новом Саду, такође, су током протеклих месеци утицали на заоштравање политичке климе у северној српској покрајини – Војводини. Иако овај политички конфликт није везан суштински за међуетничке односе и тензије, јасно је да јачање евентуалних напора политичких чинилаца који се залажу за ојачани или умањени степен аутономије овог дела Србије могу изазвати јачање тензија у односима републичких и покрајинских власти.

У Црној Гори, која је очувала властити мултиетнички карактер, такође, поступно долази до покушаја редефинисања статуса локалних Албанаца у североисточним и југоисточним деловима државе. Додатни безбедности изазов ове земље представља и дубока подељеност између присталица власти и опозиције у овој земљи, а што се посебно манифестовало на последњим председничким изборима у Црној Гори (7. април 2013).⁴

¹ Споразум између власти у Београду и Приштини о оснивању Заједнице српских општина на Косову видети на *web* порталу – <http://www.politika.rs/rubrike/tema-dana/Sta-pise-u-sporazumu.lt.html>, 15/04/2013.

² Видети бројна документа која су усвајали представници бошњачке заједнице у Србији – *Декларација о уставу Србије*, Нови Пазар, 2006, *Декларација о дискриминацији и кришењу људских права Бошњака*, Нови Пазар, 4. јул 2009, *Декларација о ријешавању статусу уставног статуса Бошњака*, Нови Пазар, 14. јул 2010, *Декларација о Народном вијећу Санџака*, Нови Пазар, 2011, *Резолуција о положају и остваривању права и слобода бошњачког народа у Републици Србији, Бошњачко национално вијеће*, Нови Пазар, 1. март 2012.

³ Видети више у агенцијској весту – „Координирано: Албанци на југу траже заједницу општина”, *Вестинет*, Београд, 15. март 2013, Интернет, <http://www.vestinet.rs/srbija/koordinirano-albanci-na-jugu-srbije-traze-zajednicu-opstina>, 15/04/2013.

⁴ Неспоразум око проглашења резултата избора у Црној Гори трају и готово месец дана после окончања избора – Видети; „Лекић: избори у Црној Гори су покрадени”, *Телеграф*, Београд, 9. април 2013, Интернет, <http://www.telegraf.rs/vesti/638813-lekic-izbori-u-cg-su-pokradeni-dokazacemo>, 22/04/2013.

Први талас етнонационалне хомогенизације, који је одликовао период распада некадашње СФР Југославије резултирао је дакле формирањем етнички конципираних политичких заједница са изразитом доминацијом једне етничке скупине. Овај процес испратиле су понајпре етничке тензије, а потом и међуетнички конфликти праћени бројним кршењима међународног хуманитарног права. Међутим, други и опаснији процес који може утицати на нестабилност региона Западног Балкана јесете везан за јачање политичких чинилаца у региону који би инсистирали на стварању мегаломанских државних творевина. С тим у вези забрињавају претње и најаве власти у Републици Албанији да је наредни корак ове државе везан за обједињавање ове земље и Косова,⁵ иако је то супротно међународном праву али и принципима за решавање косовске кризе, који су уврђени половином протекле деценије од стране Контакт групе још 2005. године.⁶ Такође, јачање центрифугалних етничких снага у Босни и Херцеговини може допринети да додатно ојачају међуетничке тензије између Босњача, Хрвата и Срба, што би могло утицати на стабилност и у читавом региону. На овај начин би се у решавање евентуалних сукоба укључиле и Хрватска и Србија, као потписнице и гаранте имплементације Дејтонског мировног споразума (1995).

Истовремено коришћење положаја мањинских етничких заједница од стране „старих” суседа СФР Југославије према Србији, а у контексту успоравања њених европских интеграција, може утицати на јачање тензија у региону. Евидентан је био покушај званичног Букурешта да актуелизује питање влашке заједнице у Србији и њихову постепену асимилацију у румунски етнички корпус Србије.⁷ И Бугарска неретно покреће питање статуса бугарског народа у Босилеграду, Димитровграду и неколицини општина у југоисточном делу Србије.

Потенцијалне зоне међуетничких тензија и сукоба на Западном Балкану

Формирање моноетничких држава на Западном Балкану током протекле две деценије успело је да на маргинама овог процеса обесправљеним остави бројне делове становништва, односно припаднике недоминантних етничких

⁵ Видети више у: „Beriša pozvao na ujedinjenje svih Albanaca”, Tanjug, Beograd, 19. novembar 2012. године.

⁶ Контакт група као *ad hoc* консултантско тело Сједињених Америчких Држава, Француске, СР Немачке, Руске Федерације и Велике Британије формирана је током кризе у бившој Југославији. Значајно је допринела окончању рата у Босни и Херцеговини током 1994. и 1995. године, а у протеклој деценији је неколико пута расправљала о статусу Косова. Тако су 2005. године утврђени и општи принципи за решавање положаја Косова. Видети више на *web siteu* - „Guiding principles of the Contact Group for a settlement of the status of Kosovo”, Internet, <http://www.unosek.org/docref/Contact%20Group%20-%20Ten%20Guiding%20principles%20for%20Ahtisaari.pdf>, 15/04/2012.

⁷ Видети више у: „Румуни и(ли) Власи коче пут ка ЕУ”, *Смедиа*, Београд, Интернет, <http://www.smedia.rs/m/spress/vest/408/%C5%A0P-Rumunija-Vlasi-Rumuni-ili-koce-put-ka-EU.html>, 15/04/2013.

заједница. Недовољна институционална заштита права припадника мањинских заједница, конформизам њихових лидера и суштинско непоштовање регулативе Савета Европе у овој области доводи до бројних латентних или манифестних тензија и међуетничких нетрпељивости.⁸ У том смислу када говоримо о колективним правима мањинских етничких заједница на Западном Балкану можемо истаћи чињеницу да у појединим државама јача међуетничка дистанца, те да се с тим у вези може закључити и да је она мултиплицирана у односу на период непосредно након окончања сукоба на тлу бивше Југославије. Ово је посебно евидентно у Босни и Херцеговини, у Хрватској, али и на Косову и у Македонији. Због тога често можемо говорити о паралелном животу етничких заједница, где се може исатаћи да су све сфере друштва подељене – од образовања, здравства, телекомуникација, енергетике, културе, итд. Истовремено млађе генерације популације на подручју бивше Југославије одликује смањен степен толеранције према свим етничким заједницама које живе у суседству. (Пухало, 2003: 142) Овакво стање може утицати на јачање међуетничких тензија, али и на покушаје ревизије „тековина” распада бивше Југославије, укључујући и промену граница, које су некада биле административне, а у протекле две деценије постале међудржавне.

Недефинисаност положаја Срба, Хрвата и Бошњака у Словенији, као и непоштовање међународноправне регулативе, а пре свега конвенција Савета Европе не утиче суштински на односе Србије, Хрватске и Босни и Херцеговини и власти у Љубљани. Такође, бројност припадника ових незаштићених етничких заједница не ствара могућност за јачање међуетничких тензија или нетрпељивости. (Ђукановић, 2007б: 368) Словенија је, наиме у овом тренутку више окренута решавању бројних економских проблема, који утичу и на њен положај у Европској унији, а питање заштите колективних права јужнословенских етничких мањина није уопште на дневном реду.

У *Хрватској* је након окончања ратних сукоба између припадника српске заједнице и државних органа, односно војске и полиције дошло до драстичне измене етничке структуре. (Ђукановић, 2007б: 369) Већина припадника српске заједнице је била приморана напустити Хрватску и настанити се у суседној Србији или Босни и Херцеговини. Бројни покушаји хрватске политичке елите да побољшају статус тамошњих Срба у периоду након смене власти у Загребу и првог одласка Хрватске демократске заједнице са власти 2000. године, ипак, су повремено негирале локалне власти у одређеним срединама, а које су опструирале одрживост повратка припадника ове мањине. Ово је утицало да се и у врху представника преосталих припадника Срба у Хрватској створи мањи круг утицајних појединаца чији је циљ више било позиционирање у власти, било да њу води Хрватска демократска заједница или Социјалдемократска партија Хрватске, а мање је било заинтересовано за суштинску интеграцију српске заједнице и побољшање њеног статуса. И поред наведеног, Хрватска је

⁸ Видети релевантна документа Савета Европе – Мадридска оквирна конвенција о прекограничној сарадњи (1980), Европска повеља о локалној самоуправи (1985), Декларација о регионализму у Европи (1996), Нацрт европске повеље о регионалној самоуправи (1997).

показујући Бриселу, између осталог, жељу да се статус тамошњих Срба побољша успела да осигура приступање Европској унији 1. јула 2013. године. Хрватске политичке елите су тако успеле да се приближавањем представницима српске заједнице пред бриселском администрацијом покажу као кредибилни партнери чији је циљ стварна једнакоправност свих грађана земље. Међутим, статус Срба не само на подручју некадашње Републике Српске Крајине (Лика, Кордун, Банија и Западна Славонија), него и на подручјима која су захваљујући Ердутском споразуму из 1995. године интегрисана у састав Хрватске (источна Славонија, Барања и Западни Срем) остао у пракси неадекватно регулисан. (*Ердутски споразум*, 1995) Недавне масовне демонстрације у Загребу (3. Април 2013), а против увођења ћириличног писма у службену употребу у Вуковару, а у сагласности са Уставом Хрватске и Уставним законом о правима мањина показују да је отпор доминантној јавности у овој земљи према идентитетским карактеристикама српске етничке заједнице ојачао, иако је било реално очекивати да ће у процесу приближавања Европској унији он ослабити.⁹ Може се дакле закључити да мањинско питање у Хрватској више може утицати на билатералне односе између Београда и Загреба, него што може детерминисати евентуално јачање међуетничких тензија у овој држави. Наиме, расцепканост и нејединство српских лидера у Хрватској онемогућава да се артикулишу фундаментални захтеви да Срба у овој земљи да се само доследно и у потпуности спроведу уставна и законска решења, која су у складу са међународноправном регулативом, а у вези са заштитом етничких мањина.

Босна и Херцеговина, централна јужнословенска земља, покушава већ седамнаест година да се утемељи као држава у чему наилази на бројне проблеме. Тежње бошњачких политичких елита за додатном централизацијом земље и поступним повратком на период пред избијање сукоба у овој земљи 1992. године у потпуности је у несагласју са захтевима Срба за очувањем свих дејтонских ингеренција Републике Српске, као и интенцијама Хрвата за поновним успостављањем некадашње такозване Херцег-Босне као територијалне аутономије и будуће федералне јединице у Босни и Херцеговини.¹⁰ Штавише, објективним приступом босанскохерцеговачкој реалности можемо закључити да су тензије између етнички „неразграничених” Бошњака и Хрвата у Федерацији БиХ, односно већем ентитету ове државе, веће него у односу између Бошњака и Срба. Ово показује и нефункционалност Федерације БиХ, која је основана 1. марта 1994. године. Босна и Херцеговина је на самом дну лествице европских интеграција. (Ђукановић, Гајић, 2010: 49-62) Њени политички лидери и даље нису у стању да у дело спроведу промене дејтонског Устава Босне и Херцеговине у делу који се односи на могућност представљања етничких мањина, односно представника неконститутивних народна, у Председништву

⁹ Видети: „U Zagrebu protest protiv uvođenja ćirilice: okupilo se 15.000 ljudi”, *Nezavisne novine*, Banja Luka, 7. april 2013, Internet, <http://www.nezavisne.com/novosti/ex-yu/U-Zagrebu-protest-protiv-uvođenja-ćirilice-u-Vukovaru-okupilo-se-15000-ljudi-187276.html>, 15/04/2013.

¹⁰ Od 2001. godine hrvatski politički činioци u Bosni i Hercegovini su predstavili veliki broj inicijativa u vezi sa preuređenjem države, a najčešće se zalažući za osnivanje posebne teritorijalne celine na kojoj su dominantno nastanjeni Hrvati.

државе, као и у Дому народа Парламентарне скупштине Босне и Херцеговине. (Ђукановић, Јазић, 2012: 635-45) Тако се питање представљања манинских заједница у наведеним државним институцијама Босне и Херцеговине суштински свело на проналажење формуле за јачање начела заштите етничких елита Бошњака, Хрвата и Срба, а готово нимало за заштиту мањинских етничких заједница.¹¹ Хрватска страна у овоме тражи могућност да осигура своју репрезентативност у Председништву БиХ и да избегне да бошњачки гласови утичу на избор хрватског члана овог тела, што је до сада био случај. Европска унија постепено губи стрпљење у вези са решавањем имплементације предусе у случају Сејдић-Финци против БиХ коју је донео Европски суд за људска права 9. децембра 2009. године. Зато се најављује и да она неће признати избоне резултате у БиХ уколико се они буду организовали у складу са досадашњим уставним и законским решењима, а везано за избор чланова Председништва и Дома народа Парламентарне скупштине БиХ. Ово би додатно БиХ претворило у европску „црну рупу”, и утицало би на додатно успоравање европских реформи и интеграције ове земље у Европску унију. Међуетнички инциденти у БиХ су до сада били ограниченог карактера, процес повратка недоминантних заједница у све крајеве земље текао је отежано, што је условило и чињеницу да је данас БиХ *de facto* подељена. Сви покушаји међународне заједнице да се на нивоу државе БиХ успоставе функционалније и чвршће институције нису уродиле плодом, што може резултирати и тиме да ће незаинтересованост водећих међународних актера поступно расти, а да ће се крхка државност БиХ додатно разграђивати због одсуства минималног компромиса етнонационалних елита Бошњака, Хрвата и Срба. (Миљуш, Ђукановић, 2010: 119).

Албански политички актери у *Македонији* су након оружане побуне у овој земљи почетком протекле деценије привремено задовољили своје аспирације потписивањем „Охридског споразума” (13. август 2001. године).¹² Споразум је предвиђао стварање услова за пуноправно учешће представника албанске заједнице у свим структурама власти, од локалног до државног. На овај начин многи аналитичари сматрају да је албанска заједница у Македонији у упоредном искуству држава Западног Балкана осигурала најповољнији положај. Међутим, међуетничке тензије у Македонији засигурно можемо сматрати најозбиљнијим изазовом регионалној безбедности. Бројни терористички напади у Македонији, неретке демонстрације припадника албанске заједнице, репресивно понашање популистичке власти и незадовољство степеном колективних права Албанаца у овој земљи које показују представници ове заједнице,

¹¹ Evropski sud za ljudska prava proglasio je neustavnim pojedine odredbe Ustava Bosne i Hercegovine koje se tiču načina kandidovanja za člana Predsedništva BiH, kao i izbor poslanika u Domu naroda Parlamentarne skupštine BiH. Videti ovu presudu – ” Sejdic and Finci v. Bosnia and Herzegovina (application nos. 27996/06 and 34836/06)”, Internet, http://www.coe.org.rs/eng/news_sr_eng/?conid=1545, 15/04/2013.

¹² Видети интегрални текст Охридског споразума – „Framework Agreement – concluded at Ohrid, signed at Skopje, Macedonia, on 13 August 2001: Framework Agreement”, Internet, <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain?page=category&category=LEGAL&publisher=&type=&coi=MKD&docid=3fbcdf7c8&skip=0>, 15/04/2013.

може отворити су нове проблеме. У том смислу треба имати у виду да су тренутно тензије између власти у Београду и Приштини поступно смањене захваљујући преговорима под покровитељством Европске уније и потписивањем бројних споразума. Аспирације албанских првака у Македонији ће у наредном периоду јачати ка тежњи за стварањем посебне етничке територијалне аутономије или федералне јединице у оквиру сложене Македоније.¹³ На овај начин би се, уколико то наиђе на потпору међународне заједнице, крхки Охридски проразум нашао пред бројни изазовима што би могло утицати и на јачање међуетничких тензија и спирале насиља. Међународни положај власти у Скопљу додатно слаби и дводеценијски спор са званичном Атином око коришћења имена Република Македонија. Од решавања овог питања, у кога су интензивно укључени представници Сједињених Америчких Држава умногоме зависи одређивање датума за почетак преговора између Македоније и Европске уније, као и њено учлањење у Северноатлантски савез – НАТО. Такође, и Бугарска често користи прилику да на одређене начине проблематизује македонска идентитетска питања, од језика, преко етногенезе па све до статуса Македонске православне цркве.¹⁴ Србија, са друге стране, покушава да да подршку Македонији у решавању проблема са суседима, као и њеном убрзавању евроатлантских интеграција. Једини преостали *de facto* недржавни спор, али који ипак утиче на односе Србије и Македоније везан је за односе Српске православне цркве и Македонске православне цркве. Међутим, председници двеју држава Томислав Николић и Ђорђе Иванов (*Ѓорге Иванов*) су подвукли да ће потпомоћи код црквених власти СПЦ и МПЦ да се ово што пре регулише.¹⁵ Дакле, Македонија остаје потенцијални окидач балканског „бурета барута”, а сваки конфликт локалних Албанаца са властима ове земље условио би угрожавање регионалне стабилности са несагледивим последицама и утицао би на евентуалну сличну рекацију Албанаца са југа Србије (Прешево и Бујановац), као потенцијално и у региону Малесије у Црној Гори. Несумњиво би такве тензије утицале и на покушај консолидације стања на северу Косова, односно у општинама у којима доминира српско становништво.

Нова Влада Републике *Србије*, која је формирана након прошлогодишњих мајских избора нашла се суочена са бројним притисцима представника Европске уније и Сједињених Америчких Држава да нормализује односе са властима у Приштини. За већину држава ЕУ, као и за САД Косово је независна држава, јер је дошло до признавања 17. фебруара 2008. године проглашене

¹³ Видети изјаву Мендуха Тачија (*Menduh Thaçi*), лидера Демократске партије Албанаца у Македонији – „Македонија и косовски Тачи за Велику Албанију?”, Вести, Београд, 19. март 2013, Интернет, <http://www.vesti-online.com/Vesti/Ex-YU/211458/Makedonski-i-kosovski-Taci-za-Velik-Albaniju>, 15/04/2013.

¹⁴ Видети: „Бугарска против чланства Македоније у ЕУ”, *Радио телевизија Србије*, Београд, 31. октобар 2012, Интернет; <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/11/Region/1203156/Bugarska+protiv+%C4%8Dlanstva+Makedonije+u+EU.html>, 15/04/2013.

¹⁵ Видети више: „СПЦ и МПЦ да реше спор дијалогом, председници помажу”, *РТВ БН*, Бијељина, 19. октобар 2012, Интернет, <http://www.rtvbn.com/news/spc-i-mpc-da-rese-spor-dijalogom-predsednici-pomazu/>, 15/04/2013.

независности овог ентитета под протекторатом Уједињених нација у складу са Резолуцијом број 1244.¹⁶ Због тога су најаве појединих политичких чинилаца у Србији да би прихватили стварну поделу Косова, односно присаједињење четири општине крајњег севера Косова (Северна Косовска Митровица, Лепосавић, Звечан и Зубин Поток) централним деловима Србије изазвале негативне реакције у Вашингтону и Бриселу.¹⁷ Суочена са тешким избором, Влада Републике Србије и читав државни врх су уважавајући реално стање на терену конципирале идеју о формирању Заједнице српских општина (ЗСО), која би укључивала север Косова, чиме би се кроз давање одређених надлежности овој заједници од стране приштинских институција, а уз релевантне међународне гаранције, заштитио српски живаљ у овом делу покрајине. План је најпре преточен у Резолуцију Народне скупштине Републике Србије о Косову и Метохији, а паралелно су трајали и преговори Београда и Приштине о бројним техничким питањима њихових односа.¹⁸ Ипак, 19. априла 2013. године власти у Београду и Приштини су парафирале споразум којим је основана Заједница српских општина на Косову укључујући интеграцију тамошњих структура власти у оквиру косовских институција.¹⁹ То подразумева учешће Срба у Косовској полицији, судским органима власти, али и ојачану локалну аутономију у области образовања, руралног и економског развоја и здравства.²⁰ ЗСО ће имати и своје органе – Савет (извршни орган), скупштину, председника и потпредседника.²¹ Такође, предвиђено је да се договор између Београда и Приштине о енергетици и телекомуникацијама постигне до половине јуна ове године, што ова два осетљива питања ипак не смешта на периферију преговора.²² Постизање овог споразума и поред одређених отпора на Косову и у Србији, ипак, представља значајан напредак како би се смањиле бројне напетости на северу Косова и смањили потенцијални ризици од једностране и исхитрене реакције Приштине и евентуалних покушаја да се војно и полицијски север „реинтегрише” под окриље приштинских институција. Србија је стога уважавајући реалност на Косову, али и не признајући *de jure* независност Косова успела да предупреди евентуални след догађаја када су представници Срба у Хрватској 1995. године одбили План 3-4 који им је гарантовао опстанак и ау-

¹⁶ Румунија, Грчка, Кипар, Шпанија и Словачка нису признале независност Косова. Ипак, у наредном периоду постоје индикације да ће у томе устрајати само Кипар и Шпанија.

¹⁷ Након изјаве премијера Србије, Ивице Дачића о подели Косова, огласила се администрација САД која је изразила оштро супростављање. Видети – „САД против поделе Косова”, *Нови магазин*, Београд, 22. септембар 2012, Internet: <http://www.novimagazin.rs/vesti/sad-protiv-podele-kosova>, 15/04/2013.

¹⁸ Платформу о разговорима власти у Београду и Приштини усвојила је Народна скупштина Републике Србије 14. јануара 2013. године. Видети: „Резолуција о Косову и Метохији”, Београд, 14. јануар 2012, Интернет, <http://www.e-novine.com/srbija/srbija-tema/77422-Tekst-usvojene-Rezolucije-Kosovu-Metohiji.html>, 15/04/2013.

¹⁹ Споразум између власти у Београду и Приштини објављен је интегрално на *web* порталу дневника *Политика* - <http://www.politika.rs/rubrike/tema-dana/Sta-pise-u-sporazumu.lt.html>.

²⁰ *Ibidem*, тачке 7-9, 10, 4.

²¹ *Ibidem*, тачка 4.

²² *Ibidem*, тачка 13.

тономију у оквиру граница Хрватске, а након чега је улседила војно-полицијска акција на територије некадашње Републике Српске Крајине и уследио масовни егзодус локалних Срба.²³ Уколико дође до пуне имплементације овог споразума за очекивати је да ће Приштина одустати од успостављања своје стриктно централизоване власти на територији читавог Косова и да ће овим понудити шансу за опстојност и онако не превише бројне српске заједнице. Такође, власти у Београду су показале да им је циљ да смање напетости, како у региону, тако и у унутар Србије, а везане за решавање положаја Косова и Метохије. Обе стране су се у овом споразуму, такође, обавезале да неће једна другу блокирати у процесу европских интеграција. Но, сада се поставља питање да ли ће ЕУ као и њене државе чланице увидети суштински значај по региону стабилност потписивања овог документа и потпомоћи убрзање европског пута Србије и Косова. Србију очекује одређивање датума преговора о чланству у Европској унији, док са друге стране, Косово тежи да у скоријој будућности отпочиње преговоре о закључивању Споразума о стабилизацији и придруживању са Унијом. Европска унија је постизањем овог споразума показала да, ипак, није немоћна у региону, барем не у оној мери у којој је била током оружаних сукоба на подручју бивше Југославије. Тако, да се овај споразум може сматрати тек другим аутохтоним успехом дипломатије ЕУ на Западном Балкану, односно након споразума Београда и Подгорице о условима одржавања референдума о државноправном статусу Црне Горе 2006. године, којим је смањена напетост везана за ово питање.²⁴ Дакле, односи између Београда и Приштине се поступно консолидују и кроз спровођење бројних споразума, а посебно након имплементације Споразума о интегрисаном управљању границом почетком јануара 2013. године и потписивања Споразума о формирању Заједнице српских општина.²⁵

Наведеним се смањује и могућност јачања напетости у Албанцима настањеним општинама југа Србије – Прешево и Бујановац, које су посебно ескалирале уклањањем споменика борцима такозване Ослободилачке војске Прешева, Бујановца и Медвеђе у центру Прешева 20. јануара 2013. године. Међутим, представници скупштина Прешева и Бујановца, односно албански одборници у скупштинама ових локалних самоуправа су на заједничкој седници донели закључке да ће тежити својеврсном „пресликавању” решења попуњених северу Косова, односно српским општинама на овај део југа Србије.²⁶

²³ Интегрални текст „Плана 3-4”, Загреб, 1995, Интернет, <http://www.krajinaforce.com/dokumenti/z4.pdf>, 15/04/2013.

²⁴ У складу са договором који је између власти у Београду и Приштини закључен непосредно пред одржавање референдума о државноправном статусу Црне Горе захваљујући посредовању Мирослава Лајчака (*Miroslav Lajčák*), специјалног изасланика Европске уније утврђено је да ће један од услова за стицање независности Црне Горе бити да најмање 55% грађана подржи такву одлуку.

²⁵ Интегрални текст „Споразума о интегрисаном управљању прелазима између Косова и Србије” видети - *Бета*, Београд, 4. децембар 2011.

²⁶ О наведеним аспирацијама Албанаца са југа Србије више видети на - „Реципроцитет: Албанци југа Србије траже своју заједницу општина”, *Тачно.нет*, Београд, 10. март 2013, Интернет, <http://tacno.net/beograd/reciprocitet-albanci-juga-srbije-traze-svoju-zajednicu-opstina/>, 15/04/2013.

Званичне власти у Београду нису прихавиле овакву метрику и инсистирају на доследном спровођењу Плана за Југ Србије из 2001. године којим се Србија, са једне и локални представници Албанаца, са друге стране обевезали на демилитаризацију региона, окончање сукоба и јачање инвестиција у овај део земље.²⁷ С тим у вези и даље функционише Координационо тело за југ Србије. Ипак, не би требало искључити потенцијалну ескалацију напетости и појаву спорадичних сукоба између појединих екстремистичких група на југу Србије, што би дестабилизovalo и прилике у Прешеви и Бујановцу. Јасно је да максималистички захтеви Албанаца са југа Србије не наилазе на подршку међународне заједнице, самим тим ни Европске уније, и да она инсистира да се сви тамошњи проблеми разреше кроз дијалог са властима у Београду. Једино на шта они указују јесте фактички веома лоше стање привреде у овом делу Србије, те с тим у вези позивају власти у Србији да креирају погоднији амбијент за унапређење климе за инвестирање.²⁸

Стање у Санцаку/Рашкој области у документима Европске уније, али и у перцепцији других фактора у међународној заједници се не оцењује алармантним. Дифузност политичких партија тамошњих Бошњака и несинхронизовани захтеви за одређеном територијалном аутономијом нису наишли на значајнију потпору међународних актера, па ни власти матичне државе Бошњака – Босне и Херцеговине. Србија је с тим у вези од стране Европске уније позвана да имплементира властио законодавство у вези са заштитом етничких заједница, а пре свега у сфери осигурања коришћења босанског језика, формирање Националног савета Бошњака у Србији и адекватну и пропорцијалну заступљеност свих заједница у државним структурама власти (судство, тужилаштво, полиција, итд.).²⁹ Такође, ЕУ позива Србију да осигура и повољнији економски развој овог дела земље и поспешити побољшање изузетно лоших економских показатеља. Од великог је значаја јачање толеранције и вредности заједничког живота између Бошњака и Срба, чиме ће бити ублажене потенцијалне могућности од настанка међуетничких напетости ли конфликта. Евентуално јачање екстремизма у оквирима верских заједница или навијачких група не би требало да доведе до промене безбедносне климе у Санцаку/Рашкој области. Такође, евидентно је да су водеће етничке партије Бошњака у овом делу Србије (Санџачка демократска партија, Странка демократске акције и Бошњачка демократска заједница) подељене и конфронитране по свим питањима, укључујући и питање аутономије овог дела Србије. Имајући у виду Устав Републике Србије било какво формирање територијалне аутономије у овом делу земље би се сматрало неуставним, што се не односи на могућност коришћења капацитета међуопштинске сарадње.³⁰

²⁷ Овај документ је веома важан – „План Владе Републике Србије за мирно решење кризе на југу Србије”, 31. јануар 2001, Интернет, http://bujanovacpress.yubc.net/pozadina_sukoba/covicev_plan.html, 15/03/2013.

²⁸ Погледати – *Европска комисија: Извештај о напретку Србије за 2012. годину*, SEC(2012) 333, Brisel, 10. октобар 2012, стр. 20.

²⁹ Ibidem, стр. 20-22.

³⁰ Видети: „Устав Републике Србије”, члан 182, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 98/2006.

Актуелне тензије између власти у Београду и Владе Аутономне Покрајине Војводине условљене су искључиво различитим политичким чиниоцима који конституишу власт на нивоу републике и покрајине. Изненадни покушај актуелизовања положаја Војводине доношењем посебне декларације у њеној скупштини ојачао је лошу реторику између носиоца власти на оба нивоа власти и утицао на стварање лоше климе и одржавање јавних манифестација незадовољства влашћу у покрајини.³¹ Међутим, наведене тензије се постепено смањују и не могу проузроковати угрожавање безбедности и уставног поретка Републике Србије. Такође, и поред неколицине ограничених међуетничких инцидената у АП Војводини овакво стање у односима власти у Београду и Новом Саду није утицало на значајније тензије између тамошњих етничких заједница. Напротив, захваљујући благовременим интервенцијама органа унутрашњих послова њихово ширење је заустављено и правно санкционисано. Из наведених разлога стање у АП Војводини може бити превазиђено пуним уважавањем аутономије овог дела Србије у складу са Уставом, законима замље и Статутом АПВ.³² Свако инсистирање на увећању обима војвођанске аутономије, а супротно Уставу Републике Србије, са једне, или покушај укидања Аутономне Покрајине Војводине или смањивање њене аутономије, са друге стране, допринело би јачању тамошњих тензија што би могло да продуби међуетничке тензије и сукобе између различитих политичких концепција и виђења.

У *Црној Гори* је након последњих парламентарних, али и председничких избора одржаних 7. априла 2013. године евидентно да постоји дубок јаз између присталица владајуће Демократске патије социјалиста Црне Горе и представника политичких партија албанске и бошњачке мањине, те просрпски оријентисане опозиције и других политичких партија (Демократски фронт, Покрет за промјене и Социјалистичка народна партија Црне Горе). Две и по деценије несмањива власт у Црној Гори, оличена у актуелном премијеру Мили Ћукановићу и његовој Демократској партији социјалиста ЦГ покушава да сталним актуелизовањем такозваних идентитетских питања – етничко изјашњавање грађана, црногорски језик, Црногорска православна црква, и сл. – ојача црногорску националу самобитност и створи услове да се изнад 50% повећа удео грађана који ће се изјаснити као Црногорци. Међутим, креација црногорског идентитета подразумева и искључивање етнички најсроднијег националног идентитета – Срба, што се чини на последњим изборима појављује као нова линија поделе у Црној Гори. Црногорска опозиција, са друге стране, такође, покушава да свој отпор владајућој политичкој гарнитури ојача управо оспоравањем тековина новог црногорског идентитета, а пре свега црногор-

³¹ Овај документ је проузроковао много политичких проблема у Војводини, али и читавој Републици Србији. Видети: „Предлог декларације о заштити уставних и законских права Аутономне Покрајине Војводине”, Влада Аутономне Покрајине Војводине, 5. април 2013, Нови Сад, Интернет, http://www.vojvodina.gov.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=7777&Itemid=1, 15/04/2013.

³² Након дужих консултација, 30. новембра 2009. године усвојен је финални текст *Статута АП Војводине*. Видети: „Статут АП Војводине”, *Службени лист АПВ*, бр. 17/2009.

ског језика и државних симбола, што ојачава одређене тензије. Ипак, није реално да би се оне могле претворити у значајније сукобе између дубоко раслојеног црногорског друштва. Треба ипак нагласити да јачање одређених тензија код албанског становништва у Малесији, односно околини Подгорице, манифестовано је тежњама за формирањем посебне албанске општине у овом делу Црне Горе, а недавно је дошло и до унутаралбанских обрачуна између припадника исламске и римокатоличке вероисповести.³³ Бошњачка заједница је кроз учешће у власти Црне Горе у потпуности инкорпорирана, и не постоје евидентнији или значајнији покушаји да се формира аутономија јужног дела Санџака (општине Пљевља, Бијељо Поље, Плав, Гусиње и Беране). Управо из наведеног ни Црну Гору не би требало детерминисати као државу са повећаним степеном међуетничких тензија, иако се у овом тренутку може видети да су унутрашњи политички сукоби неретко и етнички детерминисани. Црна Гора је ипак успела да отпочне преговоре у чланству са Европском унијом, као и да постане својеврсни лидер у европским интеграцијама у региону, имајући у виду да је 26. јуна 2012. године.

Као што је у уводном делу рада напоменуто треба разграничити два таласа етнонационалне хомогенизације на Западном Балкану. Први је везан за проглашавање независности Словеније, Хрватске и Македоније 1991. године, Босне и Херцеговине 1992, Црне Горе 2006. године и једнострано проглашене независности Косова 2008. године. Овај процес је подразумевао креацију било моноетничких држава (Словенија, Хрватска и Србија), двоетничких (Македонија) и троетничких (Босна и Херцеговина). Међутим, поједини великонационални планови, који би подразумевали стварање већих етничких држава на Западном Балкану подразумевали би промене међудржавних граница и редефинисање актуелног регионалног поретка. Када је реч о наведеним идејама њих у свим државама Западног Балкана пропагирају најчешће маргиналне десничарске организације (у Србији, Хрватској, Босни и Херцеговини и Македонији), док, са друге стране, власти Републике Албаније неретко говоре о обједињавању доминантно албанцима настањених територија у региону. Недавне изјаве премијера Албаније Сали Берише (*Sali Ram Berisha*) у којима се наводно уједничење Албаније са Косовом сматра логичним и природним процесом изазвале су значајне реакције у међународној заједници.³⁴ Овако запаљиве изјаве о неопходности обједињавања албанских територија на Косову, у Македонији, Србији, Црној Гори и Грчкој, изазвале су забринутост у читавом региону Западног Балкана. Посебно је забрињавајуће што је изјаву у овом облику дао премијер Републике Албаније. Сваки покушај обједињавања албанских територија би имао несагледиве последице по прилике на Западном Бал-

³³ Бројни медији у региону су извештавали о наведеним напетостима. Видети прилог Димитрија Јовићевића – „Спор око гробаља у Диношама: питање земље или вијерска нетрпеливост”, *Радио Слободна Европа*, Балкански сервис, Праг, 22. март 2013, Интернет: <http://www.slobodnaevropa.org/content/spor-oko-groblja-u-malesiji-pitanje-zemlje-ili-vjerska-netrpeljivost/24936243.html>, 12/04/2013.

³⁴ Видети више: „Премијер Сали Бериша не одустаје од ‘Велике Албаније’”, *Балканекспрес*, Београд, 6. јануар 2013, Интернет, <http://balkanekspresrb.rs/?p=37183>, 13/04/2013.

кану. Он би отворио спиралу сличних покушаја других регионалних актера и у потпуности би довео у питање опстанак Босне и Херцеговине, Македоније, а можда и Црне Горе. Наравно, овакав покушај би представљао потенцијалну основу за нове конфликте који би надишли оквире Западног Балкана, а можда би захватиле и читаву Југоисточну Европу. У том смислу одговорност је међународних чинилаца, а пре свега Европске уније да осуди нове покушаје ревизија граница на Балкану јер имајући у виду његову бурну историју ови покушаји не би прошли без оружаних сукоба. Сједињене Америчке Државе су се, такође, овим поводом огласиле, сматрајући да би то дестабилизовало прилике у региону.³⁵

Веома је важно да Европска унија не дозволи старим суседима, односно некадашњим државама које су се граничиле са СФР Југославијом да питањем статуса својих заједница у државама насталим на овом подручју уцењују поједине државе у контексту европских интеграција. Са овим питањем је највише суочена Република Србија чији се пут ка чланству ЕУ латентно или манифестно условљава статусом мађарске, влашке или бугарске мањине. Сличан однос има и Бугарска према Републици Македонији негирајући неретко националну посебност Македонаца и указујући на незадовољавајући положај Бугара у овој земљи. Најдрастичнији пример овог условљавања представљао је покушај званичног Букурешта да оспори добијање статуса кандидата за чланство Србије у Европској унији повезујући га са положајем припадника влашке заједнице. Наиме, и сами Власи у Србији су подељени између прихватања румунског националног идентитета, и групације која сматра да су Власи посебан етнонационални корпус. Ипак, на инсистирање пре свега СР Немачке Румунија је одустала од ових захтева, који су се изненада појавили и поред тога што су челници ове суседне државе рекли да то неће бити учињено. Бугарска, такође, покушава да питање статуса бугарске мањине у Србије на одређени начин искористи кроз условљавање ЕУ према Србији. Међутим, званична Софија, како се тврди, инсистира на доследном спровођењу националне регулативе Србије у овој области, као и међународних стандарда. Управо због тога односи Београда са Букурештом и Софијом у наредном периоду треба да подразумевају и поступно разјашњење статуса Влаха и Бугара у нашој земљи, како би се уклоњено уцењивачки потенцијал суседних држава.

Закључак

После окончања сукоба на тлу бивше Југославије све државе региона су постале оријентисане ка чланству у Европској унији, и, са изузетком Републике Србије, у Северноатлантском савезу – НАТО. То је додатно оснажило утицаје водећих чинилаца међународне заједнице – Сједињених Америчких држава.

³⁵ Видети: М. С., Д. Р. Ђ., „Вашингтон и Берлин: Велика Албанија није само мит”, *Вечерње новости*, Београд, 24. фебруар 2013, Интернет: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.289.html:421365-Vashington-i-Berlin-Velika-Albanija-nije-samo-mit,13/04/2013>.

ва и Европске уније у овом делу Европе. Дуги низ година стварана нова регионална равнотежа и безбедног окружења могла би ипак бити угрожена новим међуетничким тензијама и потенцијалним конфликтима.

Смањење међуетничких тензија треба да подразумева имплементацију међународне регулативе у овој области, али и у потпуности спровођење националних законодавстава у овој области. До сада се показало да присупање држава региона (Словенија, Хрватска, Румунија и Бугарска) и поред начелног прихватања наведених стандарда нису у потпуности регулисале међуетничке тензије. У том смислу треба напоменути неретко лоше билатералне односе Братиславе и Будимпеште око статуса Мађара у Словачкој, као и Букурешта и Будимпеште у вези са положајем Мађара у Румунији. Такође, Бугарска има бројне проблеме са пуном интеграцијом турске мањине и Помака.

Државе остатка Западног Балкана су, међутим, под лупом Европске уније у вези са наведеним стандардима, што може довести до слабљења међуетничких тензија у региону. Наравно, основно начело на коме треба да инсистирају Европска унија и други доминантни актери светске политике (САД, Руска Федерација и НР Кина) треба да устрају на принципу неповредивости и непромењивости граница и спречавању свих видова сепаратизма и решавања мањинских питања кроз формирање посебних територијалних аутономија у овом делу Европе.

Нови талас економске кризе у Европи, али и на Балкану може такође утицати на регионалну стабилност. Смањена заинтересованост грађана за политички живот и каналисање властитих циљева кроз институције политичког система и политичке партије, зато може представљати један од веома битних проблема. Свако неканалисано задовољство у региону може бити окидач за нову спиралу међуетничких сукоба и нетолеранције.

Литература:

1. Ђукановић, Драган (2007)а: *Институционални модели и демократизација постјугословенских држава*, Институт за међународну политику и привреду, Београд
2. Ђукановић, Драган (2007)б: „Положај Срба у постјугословенским државама”, *Нова српска политичка мисао*, ИИЦ „Нова српска политичка мисао”, vol. XV, број 3-4, Београд
3. Ђукановић, Драган и Гајић, Дејан (2010): „Европска унија и проширење на Западни Балкан”, у: Драган Ђукановић и Сандро Кнезовић (урс), *Србија и регионална сарадња*, ИМПП, Београд
4. Ђукановић, Драган, Јазић, Александар (2012): „Неусаглашеност Устава Босне и Херцеговине да Конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода”, у: Душко Димитријевић и Брано Миљуш (ур.), *Хармонизација законодавства Републике Србије са правом Европске уније II*, Институт за међународну политику и привреду, Институт за упоредно право, Ханнс Сеидел фондација, Београд
5. *Erdutski porazum – tekst temeljnog sporazumeta o Istočnoj Slavoniji, Baranji i Zapadnom Sremu*, Erdut, 12. novembar 1995, Internet, http://www.snv.hr/pdf/erdutski_sporazum.pdf, 15/04/2013.

6. Јарамаз, Игор, Динић, Милан, Вулевић, Милош, Премовић, Миљан, Антић Чедомир (урс.) (2011), *Извештај о политичким правима српског народа у региону : извештај за 2011. годину (Босна и Херцеговина, Република Хрватска, Република Црна Гора, Република Македонија, Република Албанија, Република Словенија, Република Мађарска, Румунија)*, Напредни клуб, Београд
7. Миљуш, Брано, Ђукановић, Драган (2012): *Добросуседски односи у светлу српско-босанскохерцеговачког питања*, Институт за међународну политику и привреду, Београд
8. Пухало, Срђан (2003): „Етничка дистанца грађана Републике Српске и Федерације БиХ према народнима бивше СФРЈ”, *Психологија*, Vol. 36(2), Београд